

Gabriel Alomar i el Modernisme

RESUM: Estudi de la darrera etapa del Modernisme, aquella en què es recuperen algunes idees nuclears del moviment i s'articulen com a programa cultural i polític republicà definit principalment per Gabriel Alomar i desenvolupat al diari *El Poble Català*. Es ressegueixen els camins seguits per Alomar i Eugeni d'Ors, amb orígens modernistes comuns, però que desemboquen en dos fronts intel·lectuals i polítics oposats.

PARAULES CLAU: Modernisme, Noucentisme, Escola Mallorquina, catalanisme, republicanisme, imperialisme, arbitrarisme, Lliga Regionalista, *La Veu de Catalunya*, *El Poble Català*, Gabriel Alomar, Eugeni d'Ors.

ABSTRACT: The article studies the last period in «Modernisme», when some of the movement's central ideas were recovered and reorganized in a new Republican cultural and political programme, drawn above all by Gabriel Alomar and deployed through the pages of the daily *El Poble Català*. Special attention is devoted to the diverging paths followed, from common «Modernista» origins, by Alomar and Eugeni d'Ors and leading to the formation of two opposite intellectual and political blocs.

KEYWORDS: «Modernisme», «Noucentisme», «Escola Mallorquina», Catalan Nationalism, Republicanism, «Imperialisme», «Arbitrarisme», Lliga Regionalista, *La Veu de Catalunya*, *El Poble Català*, Gabriel Alomar, Eugeni d'Ors.

Gabriel Alomar i la renovació del Modernisme

«L'Alomar és, sens dubte, el més intens i el més enèrgic condensador de l'idealisme modern en la nostra Catalunya. Sense por de caure en el ridícul d'una lloança hiperbòlica [...], diré que l'Alomar fa actualment en el nostre petit clos de Catalunya la mateixa obra que feren Fichte a Alemanya; Carlyle a Anglaterra; Emerson a Nord-amèrica, i Maeterlinck a França, o, més ben dit, en tot el radi d'influència intel·lectual francesa».¹ Això escrivia Manuel de Montoliu el 1912. Venia a repetir el mateix que uns anys abans, el 1908, havia afirmat des d'*El Poble Català*: «Carlyle, Emerson, Renan, Nietzsche ja ens han donat un deixeble; acaben de produir espiritualment el seu fill català que ens té de fer sentir i palpar les pulsacions més abscon-

1. M. DE MONTOLIU, «Gabriel Alomar», dins *Estudis de literatura catalana*, Barcelona: Societat Catalana d'Edicions, 1912, p. 21.

ces de la nostra ànima nacional i té de modular la nostra tònica per a harmonitzar-la amb el concert universal dels pobles civilitzats».² Era, justament, des d'aquest setmanari (creat el novembre de 1904) i després diari (a partir de maig de 1906), *El Poble Català*, i des de tot allò que significava, que prenién sentit aquestes afirmacions. Gabriel Alomar era, per dir-ho en termes actuals, l'ideòleg, potser no l'únic però sí el més important, de la revifalla que havia fet el Modernisme en la seva darrera etapa al voltant d'una publicació i des d'un projecte per endegar una política catalanista d'esquerres, alternativa a la de la Lliga Regionalista.

Remuntem-nos, però, a uns anys abans: concretament, al 1898, l'any de la desfeta colonial, en el qual Alomar havia participat en una revista modernista barcelonina, *Catalònia*, amb un parell de poemes i, sobretot, amb un article programàtic, «Els dos esperits», germen de les teories que desenvoluparà anys més tard.³ Entre aquest article i la seva incorporació a *El Poble Català*, l'any 1904, hi ha tot un procés personal i col·lectiu que ens explica la significació del personatge i la seva mitificació com a capdavanter ideològic del Modernisme. *Catalònia* era una represa de la revista *L'Avenç*, que havia deixat de publicar-se quatre anys abans. El mateix grup editor de *L'Avenç*, encapçalat per Massó i Torrents i Joaquim Casas-Carbó, era qui la publicava, amb Alexandre Cortada, Joan Maragall, Ignasi Iglésias i Joan Pérez-Jorba a la redacció, i amb col·laboradors procedents de tot l'espectre ideològic del Modernisme. L'accent que en els primers noranta s'havia posat en la modernització cultural (la revista duia el nom de *L'Avenç*) queia ara sobre la voluntat de plenitud nacional (*Catalònia*), integradora de la diversitat geogràfica, política, ideològica i cultural. Integradora, també, de les diferents actituds en què s'havia diversificat el Modernisme i integradora del mateix Modernisme amb el catalanisme.

Si uns anys abans, en els primers noranta, els modernistes havien vist el catalanisme com un moviment de recuperació del passat, abocat al conservadorisme i, doncs, contrari a la modernitat, ara, avançada la dècada, quan el catalanisme s'havia expandit entre la joventut, havia pres un caràcter combatiu i estava entrant amb força en la política activa, fos quin fos el seu decantament ideològic, hauria resultat una quimera deixar-lo de banda a l'hora de plantejar la lluita per un nacionalisme cultural com la que estava portant a terme el Modernisme. De fet, entre modernistes i catalanistes hi havia ja uns punts de diàleg ben establerts, un d'ells, dins de l'Ateneu Barcelonès, amb el programa que havia portat Àngel Guimerà i Joan Maragall, el 1895, a la presidència i secretaria de l'entitat, i que havia trobat continuïtat en les juntes directives posteriors. L'Ateneu havia demostrat l'atracció que les vies polítiques que estava encetant el catalanisme tenien per als grups professionals (polítics,

2. M. DE MONTOLIU, «Gloses al Futurisme», *El Poble Català*, núm. 43, 2-9-1905, p. 1; núm. 48, 7-10-1905, p. 1; i núm. 53, 11-11-1905, p. 1-2.

3. G. ALOMAR, «Els dos esperits», *Catalònia*, núm. 14-15, 15/30-9-1898, p. 213-217.

advocats, metges) que s'hi movien. La mateixa intel·lectualitat modernista, si alguna possibilitat d'incidència pública podia tenir, si aspirava a transformar la vida cultural, dins la conjuntura que s'estava creant, havia de comptar també amb la política. La revista *Catalònia* era el resultat de la recuperació dels ideals modernistes dins d'aquest nou clima: l'intent de reconstruir el Modernisme com a moviment, incorporant en un ideal comú els diferents fronts en què s'havia diluït, com a mesura per introduir amb força els ideals de progrés en el catalanisme ascendent, amb la configuració d'un front intel·lectual obert a la intervenció en la vida pública. D'aquí ve, també, que la imatge de Zola, sempre respectada pels sectors regeneracionistes, prengué ara un relleu ben accentuat perquè, amb motiu de l'esclat de l'afer Dreyfus, oferia un model intel·lectual, l'intervencionista.

Gabriel Alomar, en la seva participació a la revista, com a modernista que actua a Mallorca pròxim al cercle de Miquel dels Sants Oliver,⁴ però des del radicalisme polític esquerranista, es fa seu el programa de la revista. Com se'l va fer seu, també, un altre intel·lectual, més jove que Alomar, però molt pròxim a ell: Eugeni Ors (sense la partícula aristocratitzant, encara). Els dos, desapareguda la revista, en personifiquen els ideals. Són els únics (potser amb Ernest Vendrell, bé que aquest des d'una situació molt marginal i, en una altra perspectiva, amb la revista *Juventut*) que van encarar de ple el repte de construcció d'un modernisme catalanista o d'un catalanisme modernista portat fins a les últimes conseqüències, partint del programa que havia exposat Alexandre Cortada a l'article «Ideals nous per a la *Catalònia*», en el sentit de construir una «Catalunya oberta, cosmopolita, original i reformadora».⁵ Cortada volia dir, amb això, que la cultura catalana no podia conformar-se a ser una cultura local sinó que havia d'aspirar a fer les seves aportacions a la marxa ascendent de la humanitat, unes aportacions que podia fer recuperant la seva idiosincràsia de terra «integradora», síntesi de pobles i cultures (atesa la «diversitat tan gran de composició geogràfica, ètica i moral» de les terres catalanes), i, doncs, capacitada per respondre, tal com havia fet Lluïa a l'Edat Mitjana (en una més de les diverses utilitzacions de la figura lul·liana en el tombant de segle), a les aspiracions de síntesi, d'integració, que s'han anat manifestant. «Integració» i «síntesi»: heus ací els dos mots clau de *Catalònia*, base de l'actitud ideològica d'aquests dos joves activistes.

Tant Ors com Alomar es veuran obligats a fer els passos d'aproximació a la política activa que no havia arribat a fer *Catalònia*, que s'havia situat en una posició neutra, a l'expectativa del decantament que podia prendre el naixent catalanisme polític. Tant l'un com l'altre (Alomar de forma habitual, com a corresponsal a

4. Vegeu, sobre aquest aspecte, J. L. MARFANY, «Introducció» a M. dels S. OLIVER, *La literatura en Mallorca*, Barcelona: Universitat de les Illes Balears i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 5-66.

5. A. CORTADA, «Ideals nous per a la *Catalònia*», *Catalònia*, núm. 1, 25-2-1898, p. 9.

Palma i articulista; Ors esporàdicament) col·laboraran a *La Veu de Catalunya*, el diari de la Lliga Regionalista, en els primers anys de segle, quan aquest diari i la Lliga aglutinen encara un ampli ventall ideològic. Amb tot, el fet mateix de proposar-se de reconstruir els ideals de modernitat, els decanta de forma decidida cap a l'esquerra, amb una clara desconfiança en l'orientació conservadora que està prenent la Lliga Regionalista i amb un recel no menor en el catalanisme radicalitzat que es manifesta, per una banda, a la Unió Catalanista i, per l'altra, en la seva dimensió cultural modernista, a la revista *Joventut*.⁶ Ni Ors ni Alomar no participen en els ideals d'aquesta revista i no costa gaire d'atribuir-ho al tipus de modernisme que s'hi acull, al conglomerat de peces diverses, sense cap mena de «selecció», que anaven des de l'esnobisme al radicalisme ideològic, amb el llast de la supervivència d'elements ruralistes, característic de la penetració del Modernisme en els rengles de la petita burgesia barcelonina i comarcal i entre els obrers de coll dur.⁷

Alomar i Ors: L'Escola mallorquina

S'estableix, així, un diàleg públic entre els dos autors –potser amb el rerefons d'una certa competència a la recerca del lideratge ideològic– sobre dos eixos: el literari i el polític.⁸ L'inicia Eugeni d'Ors amb la publicació, a la revista *Catalunya*, que dirigia Josep Carner, d'un parlament fet a l'Acadèmia de Dret de la Federació Escolar Catalana, organització universitària de la Lliga Regionalista, amb el qual havia tancat la lectura d'una sèrie d'articles de Gabriel Alomar.⁹ Per a la revista, la publicació

6. Alomar evita les referències a la situació política concreta, tot i la seva col·laboració constant a *La Veu de Catalunya*. No així Eugeni Ors, el qual, en carta a Amadeu Vives, exposa opinions que, en vista de la seva evolució posterior, podrien semblar-nos sorprenents. Hi expressa el seu rebuig d'aquest aristotelisme punyetero que diàriament li infiltren [al catalanisme] la Lliga Regionalista, *La tradició catalana*, el Teatre íntim, l'estètica maragallena» i se situa de la següent manera: «Jo, per exemple, quines idees i temperament són extremadament radicals, m'he trobat sempre que s'han concretat alguna d'aquelles divisions [entre el catalanisme conservador de Vic i el catalanisme avançat de Cadaqués], per contradictori que això sembli a primera vista, obligat, per obligació de sinceritat, a juntar-me més bé amb aquells qui l'opinió pública calificava com a més transigents o reaccionaris. Aixís, entre *La Renaixensa* i *La Veu de Catalunya*, jo crec que ma consciència devia acostar-me més a la darrera; i que era ella també la que jo devia necessàriament d'escollir quan a son costat va dibuixar-se la tendència –aparentment més liberal– de *Joventut*» (J. AULET, ed., «Cartes d'Eugeni d'Ors a Amadeu Vives (1904-1906)», *Els Marges*, núm. 34, maig 1986, p. 91-107).

7. Tot i això, potser podríem incloure Alomar entre els múltiples autors que deixen entreveure una influència, mai reconeguda, de Pompeu Gener, concretament del recull d'articles *Inducciones. Ensayos de filosofía y de crítica, con fragmentos de «El Evangelio de la Vida»*, Barcelona: Libr. de J. Llordachs, 1901.

8. Les relacions entre Ors i Alomar van ser analitzades per J. L. MARFANY, «Gabriel Alomar, oblidat», dins *Aspectes del Modernisme*, Barcelona: Curial, 1975, p. 253-265. També, des de la perspectiva orsiana, dins J. CASTELLANOS, *Intel·lectuals, cultura i poder*, Barcelona: La Magrana, 1998, 151-185.

9. E. ORS, «Per a epíleg a uns articles d'en Gabriel Alomar», *Catalunya*, núm. 7, 15-4-1907, p. 309-310. La sessió havia portat el títol «Gabriel Alomar, Regionalisme i descentralització» i degué compren-

del text orsià tenia sentit, sobretot, pel contingut de la primera part, en la qual Ors exposava la poètica d'Alomar i, amb ella, feia una primera definició d'aquella escola que «hi ha dret a anomenar *escola mallorquina*».¹⁰ Però, a part d'aquestes raons diguem-ne estètiques o literàries, n'hi havia d'altres de polítiques, amb les quals Ors justificava l'atenció que posava en Alomar: «En la investigació ardenta, i fins a voltes dolorosa, en què el jovent català d'avui, guaitant els espais en la direcció dels quatre vents, aspira a la formació d'un ideal polític que s'acordi del tot amb sos sentiments i que plenament sintetitzi les aspiracions i solucions que la generació nova porta als problemes parcials, en Gabriel Alomar pot servir-nos ben bé d'exemple». Per què? Doncs bàsicament perquè Alomar ha tornat a formular la teoria autonomista integral que havia defensat la revista *L'Avenç*: s'havia oposat, escriu Ors, a «l'odiós concepte de *descentralització*» perquè, aquest concepte parteix d'una visió «centrífuga» de la gènesi del poder i representa «la negació del caràcter d'Estat que tenen la Regió, la Comarca i la Ciutat, considerant ses atribucions sobiranes com a meres delegacions concedides pel Poder Central».¹¹ Al contrari, havia defensat la visió «centrípeta», escriu, «en la delegació del Poder, com també en la delegació de la Força, anant pujant orgànicament des de l'individu fins al Poder central i, més encara, fins al Poder qui, amb major o menor suma d'atribucions, exerceixi les funcions directives en les Etnarquies i les Unions interestatals». Circumstancialment, segons Ors seria acceptable la «descentralització», per bé que l'aspiració última havia de ser la «centralització», «perquè partint de la sobirania dels extrems, aspirem a la delegació de funcions en centres, a la formació d'Estats cooperatius». Això significa apartar-se del federalisme de Pi i Margall i del foralisme regionalista de Mañé i Flaquer. Vol dir construir una política que arrenqui de la sobirania de l'individu i acabi en la defensa de l'internacionalisme.

Per a Alomar, aquest article d'Eugeni Ors serà el punt de partida d'una primera definició de l'«escola mallorquina». Val a dir que aquest concepte no era nou: durant el segle XIX havia tingut uns usos «geogràfics»: s'havia aplicat a la literatura produïda a Mallorca, independentment de la llengua en què era escrita. Quan Ors el

dre, ben segur, entre d'altres, el primer lliurament de la sèrie «Harmonización de la corriente socialista con la nacionalista», publicat a la *Revista Jurídica de Catalunya* el 1902 (recollit dins Anselm LLULL [G. MIR], *El mallorquinisme polític 1840-1936*, Vol. I, París: Edicions Catalanes, 1975, p. 143-200).

10. Les afinitats estrictament estètiques amb Carner i el grup de la revista *Catalunya* les posa de manifest Gabriel Alomar a l'article «Sobre els Jocs Florals de Mallorca. A l'amic Josep Carner, poeta», *La Veu de Catalunya*, 21-8-1904, en el qual celebra la participació de Carner i Bofill i Mates en el certamen mallorquí, tot lamentant que no haguessin fet acte de presència en el lliurament de premis. S'hi refereix, també, a Eugeni Ors: «i jo hauria combinat els hemistiquis d'una epístola horaciana per a l'amic Ors i Rovira». La revista —Carner, en concret— l'atacarà per raons ideològiques.

11. Ors, en nota a peu de pàgina, parla de la impropietat amb què s'acostuma a parlar de la Regió, la Comarca i el Municipi, terme, aquest darrer, que canvia pel de «Ciutat», una entitat que, per a ell, és «natural», com ho són la regió i la comarca i no el municipi, que seria només un organisme polític.

torna a llençar, ho fa des de la perspectiva dels interessos dels joves escriptors de la revista *Catalunya*, que cerquen de construir-se (trobar o crear-se) uns models de llengua i poètics. El terme produeix un fort impacte a Mallorca i proporciona un mòdul ideològic que integrarà o discriminarà els escriptors vivents i els futurs i que, alhora, es projectarà cap al passat. Serveix, així, per reordenar i, doncs, essencialitzar les concepcions «nacionals» de Mallorca, per «definir» les seves característiques ètniques: l'escola mallorquina serà la manifestació estètica de l'ànima mallorquina (i recordo en aquest sentit l'article que porta el títol: «El alma de Mallorca», dins *Hojas del sábado*, de Miquel dels Sants Oliver).¹² L'ocasió no serà desaproveitada per Alomar en el seu esforç per modernitzar la vida cultural i política illenca. Es farà seu el concepte d'«escola mallorquina» i el desenvoluparà en una sèrie de tres articles que porten el títol de «L'aspiració de Mallorca».¹³ Va més enllà de les afirmacions poètiques orsianes perquè allò que li interessa, allò que el preocupa, és l'articulació cultural i política de Mallorca amb Catalunya, un aspecte que ja havia tractat amb anterioritat, en comentar la inadequació d'*Els segadors* com a himne nacional de «tota la pàtria catalana».¹⁴ Era l'any 1900: el seu projecte es concretava en la necessitat de trobar formes de cohesió nacional (les de la poesia, els himnes, com a «expressió del sentiment poètic popular d'una nació») en un esperit de solidaritat que no mirés la guerra, el passat, la dominació, sinó l'avenir, «l'esperit d'emancipació i de llibertat». Per a ell, la via de «solidaritat entre Mallorca i Catalunya» ja estava establerta: era la poesia. Hi parlava de la necessitat de fer nòmades els Jocs Florals perquè incidissin sobre tot el territori. Així, quan, el 1903, hi torna en els articles ja esmentats «L'aspiració de Mallorca», pren com a punt de partida el Certamen Literari acabat de celebrar a Palma per mostrar com, amb l'adopció del català per part dels concursants i en els parlaments (de Joan Alcover i Picó i Campamar) s'havia demostrat «la solidaritat fonamental de la nostra terra amb el casal originari». La poesia, és a dir, la llengua, ha de ser, a més d'allò que expressava Mistral amb el símil de «la clau de la nostra presó», la via per a la instrucció i, doncs, per a l'acció, perquè la col·lectivitat, com l'individu, també aspira a realitzar el procés de personalització que arrenca del sentiment, de l'emoció (seria l'etapa artística), passa per la presa de consciència (l'etapa d'instrucció) i desemboca en l'acció (l'etapa política): «Ara l'òrgan crearà altra volta la funció, i la pàtria muda parlarà».

12. M. dels S. OLIVER, *Hojas del sábado. I: De Mallorca*, Barcelona: Gustavo Gili, 1918, p. 7-18. En general, tot el volum respon a aquest intent de definició caracterològica de l'«ànima» mallorquina.

13. G. ALOMAR, «L'aspiració de Mallorca», *La Veu de Catalunya*, 30-8-1903; 7-9-1903 i 1-10-1903. Van ser reproduïts i comentats per G. MIR, *Els mallorquins i la modernitat*, Palma de Mallorca: Moll, 1981, p. 37-101.

14. G. ALOMAR, «L'opinió a Mallorca. La solidaritat», *La Veu de Catalunya*, 26-3-1900, 15-4-1900 i 13-5-1900.

Tot fa pensar, però, que en la vida cultural mallorquina i, sobretot, en el procés d'articulació d'un moviment modernista local, que s'havia anat creant entorn de Miquel dels Sants Oliver ja des dels primers anys de la dècada dels noranta, s'estava vivint un període de canvis.¹⁵ O de crisi. Perquè tot el procés de modernització de la vida cultural, que havia tingut Miquel dels Sants Oliver com a capdavanter i principal artífex, va essent substituït pels sectors més conservadors, arredossats al voltant de l'Església i del bisbe Pere Joan Campins; amb el retorn de Miquel Costa i Llobera a la vida pública en el paper de poeta sintetitzador de les aspiracions col·lectives, amb *La deixa del geni grec* i, més tard, amb *Horacianes*; amb la presència i la influència a l'illa de Josep Carner; amb la mateixa conversió de Joan Alcover al català; etc. La vida cultural mallorquina assoleix una brillantor insospitada anys abans, amb una clara incidència entre les capes dirigents locals, però, alhora, margina Miquel dels Sants Oliver (que es traslladarà a Barcelona el 1904) i deixa en minoria els seus hereus modernistes, Gabriel Alomar i Joan Torrendell, els quals, dins la lògica de la nova conjuntura, queden clarament situats a l'esquerra i, doncs, en la marginalitat.

Dins d'aquest panorama, no costa gaire de veure, darrere els articles d'Alomar «L'aspiració de Mallorca», una rectificació de la interpretació orsiana, segons la qual el tret més rellevant de l'«escola mallorquina» era l'aproximació al simbolisme francès que estaven portant a terme Oliver i el mateix Alomar. Per a aquest, en canvi, el concepte té una significació política i cultural: resol la forma d'incorporar Mallorca com a element actiu, capdavanter, al projecte de construcció d'una cultura nacional catalana que englobi la diversitat i que aspiri a la universalitat. Justament per això, recupera com a símbol i capdavanter Miquel Costa i Llobera. Al capdavant, és un intent de «salvar» per al Modernisme un panorama cultural illenc que s'està omplint de continguts conservadors, una transacció que resol el problema de manca de resposta social a les propostes de modernització. Perquè hauria semblat lògic que les posicions d'Oliver i del seu cercle triomfessin en aquests moments (enderrocament de les murades de Palma, inauguració del Gran Hotel, assemblea d'entitats econòmiques mallorquines i catalanes, etc.), però, en lloc del triomf, trobem una àmplia diàspora intel·lectual, la imposició de les actituds més conservadores i la remodelació del concepte d'«escola mallorquina» de manera que es desplaça Alomar i Oliver a un segon terme i se situa Costa i Joan Alcover com a màxims models, en una evident reducció del programa polític al d'«escola poètica» regional.

15. Vegeu, sobre aquest període cultural a Mallorca, D. PONS I PONS, *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905)*, Palma: Lleonard Muntaner, 1998.

El futurisme

El fenomen cultural mallorquí, però, va arribar a tenir prou importància com perquè Joan Maragall, president de l'Ateneu Barcelonès, organitzés, el 1904, un cicle de conferències d'escriptors mallorquins. Hi intervingueren Joan Alcover, Miquel dels Sants Oliver, Mateu Obrador, Joan Torrendell, Miquel Costa i Llobera i Gabriel Alomar. Aquest, el darrer a parlar, va fer-ho sobre *El futurisme* i va tenir una repercussió molt superior a tots els altres. Per què? Sens dubte, perquè es tractava d'una conferència programàtica, bastida amb un tramata ideològic brillant.¹⁶ Però, també perquè incidia en un paisatge ben precís del catalanisme polític: el que sorgia de l'escissió de la Lliga Regionalista d'abril del 1904, quan, amb motiu de la visita d'Alfons XIII a Barcelona, el grup liberal, republicà, va donar-se de baixa del partit i inicià un procés que Jaume Carner, un dels dissidents, definia com de «treball doctrinal i de propaganda que permetés crear amb paciència i a poc a poc un nucli catalanista liberal i republicà».¹⁷

Aquesta escissió, de fet, anava molt més enllà del marc estrictament polític: el grup que trencava amb la Lliga Regionalista estava format, en bona part, pels mateixos que havien protagonitzat la primera gran incorporació, ja esmentada, de professionals liberals al catalanisme polític dins el marc de l'Ateneu Barcelonès en els darrers anys del segle XIX: Ildefons Sunyol, Lluís Domènech i Montaner, Jaume Carner, Lluhí i Rissech, etc. Era aquell ideal integrador dels noranta (que havia portat republicans i homes d'esquerra a la Lliga i les signatures més diverses a les pàgines del diari *La Veu de Catalunya*) el que ara es trencava. Mantenir un front comú resultava massa incòmode tant per a una Lliga que estava cercant l'afiançament electoral ancorant-se cap a la dreta com per als republicans i modernistes, que veien traïts els seus ideals de progrés en mans del conservadorisme polític dels capdavanters del partit, Prat de la Riba, J. Puig i Cadafalch i Francesc Cambó. La conferència d'Alomar, pronunciada quan encara cuejava aquest conflicte, es converteix en un referent explícit del problema, perquè s'erigeix com una crida a la formació

16. Escriu Manuel de Montoliu: «De tots els que a la nit del 18 de juny de l'any passat ens trobàvem a la sala d'actes del nostre Ateneu, qui no se'n recorda de la intensa i sobtada impressió que ens causaren les paraules fortes que allà varen ressonar? Jo crec que el conjunt de totes les sensacions personals que sobtaren l'esperit de tots els concurrents se pot resumir i condensar en una sola paraula: desorientació. Sí; desorientació davant d'una cosa absolutament nova; davant de l'eclosió d'uns horitzons fins llavors ignorats. Qui no recorda les testes inclinades cap avant, els ulls fixos, les boques embadalides, el silenci absolut de l'auditori, un d'aquells silencis suprems que acompanyen fatalment la germinació misteriosa de tota llavor nova i fecunda? Una llum insòlita llampegava amb vibracions de tempestat davant de tots nosaltres, i les intel·ligències se desvetllaven mig esporuguides, com tocades per unes ales de foc. Allò fou una gran solemnitat del nostre intel·lectualisme. No hi ha cap dubte: passava un moment solemni de la nostra història» (MONTOLIU, «Gloses al Futurisme»).

17. J. CARNER, «Ildefons Suñol, polític», *Butlletí de l'Ateneu Barcelonès*, núm. 2, abril-juny 1915, p. 50-78 (en concret, p. 72).

d'un grup polític alternatiu i apareix com la primera pedra, potser la pedra axial, del nou edifici ideològic a construir: el de la col·laboració entre el Modernisme i el sector liberal i republicà del catalanisme. És a dir, aquell que permeti la «integració» que la Lliga no ha estat capaç d'oferir.

La conferència, per tant, es converteix en un problema per a *La Veu de Catalunya*, el diari al qual, fins a la data, havia col·laborat Alomar. Prat, atenent els precs de Picó i Campamar i d'altres, va considerar que les conferències d'escriptors mallorquins de l'Ateneu Barcelonès mereixien un seguiment precís per part del diari i així li ho va comunicar al redactor en cap, Raimon Casellas, tot advertint, però, que «podem suprimir-ne fragments de les més llargues i publicar senceres només les que encaixin molt de ple dintre del nostre criteri, com la de l'Oliver».¹⁸ Encomanava Casellas de recollir el text de la d'Alomar «i senyalar la supressió dels trossos que no dificultin la comprensió del tema». En principi, doncs, no semblava que hi hagués cap reticència ideològica. Casellas, però, no s'està d'observar el problema que es presenta: reporta a Prat de la Riba que la conferència d'Alomar ha estat aplaudida de manera especial per Jaume Carner, Casas Carbó i els «castellanistes de l'Ateneu», escriu, com Amadeu Hurtado i Pinilla.¹⁹ I, amb el text a la mà, comunica a Prat que no s'atreveix ni tan sols a extractar-lo mentre ell no l'hagi vist i, encara, més endavant, insisteix perquè sigui Prat qui li assenyali quins són els fragments que es poden imprimir. Prat reconeix que es tracta d'un treball «ben escrit i presentat» i, tot proposant la publicació d'un article de rèplica, comunica a Casellas que «de la conferència he senyalat uns trossos de la part general per a publicar nosaltres. Des de que comença l'aplicació a Catalunya, res».²⁰ Finalment, accedirà a publicar un fragment d'aquesta darrera part, la més general, aquella en la qual no apareix la contraproposta política.

Què hi afirmava Alomar que feia tanta por als homes de la Lliga? De fet, com si vingués a portar a terme els ideals plantejats per la revista *Catalònia*, Alomar fa un gran esforç d'integració, de síntesi, del pensament finisecular, amb uns objectius ben clars: traduir-lo en una ètica social i personal i, al capdavant, en una praxi política. Ell mateix ho especifica: després de l'era gloriosa del positivisme, «és arribada l'hora de les induccions, de les altes síntesis; l'hora de traduir en normes de vida tots els reportatges minuciosos i encombrats dels savis». Si fins ara el pensament

18. Carta sense data de Prat a Casellas, conservada a l'Arxiu Casellas (propietat del Sr. Antoni Pons). Vaig publicar-la dins J. CASTELLANOS, *Raimon Casellas i el Modernisme*, tesi doctoral lligada a la Universitat Autònoma de Barcelona, 1981, p. 1930.

19. Correspondència de Prat de la Riba a R. Casellas, actualment a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Vaig tractar aquestes reaccions a *Raimon Casellas i el Modernisme*, vol. I, Barcelona: Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, p. 298-300.

20. *Ibidem*, p. 299.

humà s'ha sotmès a la realitat en un esforç d'anàlisi, ara toca que la mirada sondegi «l'imperi de les raons supremes i dels fins recòndits de la vida» i, per tant, que l'observació i l'anàlisi deixin lloc a la intuïció: «l'observació i l'experiència baconianes han d'esdevenir ja creació, és a dir, poesia». I, després d'una extensa glossa de la concepció del poeta com a rebel, com a messies que sintetitza aspiracions («Són els Precursors, els Anunciadors i els Messies. [...] L'esperit de tots ells és bé l'ànima del món, qui, sentint-se sobrevenir ànsies d'infantament, se concentra en l'home per a assolir l'única creació permesa a la humanitat. Per això tals esperits haurien d'anomenar-se per excel·lència poetes, poetes en l'accepció originària del mot, és a dir creadors»), arriba a la conclusió següent:

Veus aquí un dels signes característics del nostre temps, qui sembla dar-se compte de son esdevenir incessant i frenètic. Caminem a la integració, a la unió, a la síntesi; i aquesta harmonia, cada moment més estreta, de la Poesia amb tot, associant els esforços disseminats dels homes, per a fer-ne una obra solidària i total, indica que la preocupació de tots els grans esperits contemporanis s'enclou en una sola paraula: *demà*. Gireu-vos als quatre vents de l'espiritualitat, i pertot comprovareu l'existència d'un gran ideal comú: la progressió indefinida cap a lo millor; i d'un gran procediment com per assolir aquell ideal: l'associació.

Des del punt de vista social, aquesta política integradora que ha incorporat la burgesia a la vida pública, té encara un repte pendent, el d'integrar-hi el proletariat: «la incorporació de la plebe a la vida plena és lo únic que falta per a completar la integració de la humanitat en la sobirania i en el dret públic». És, al capdavant, la política que intentarà de fer *El Poble Català*. En bona part, la virtut i l'eficàcia del discurs alomarià (si és que es pot parlar d'eficàcia en propostes de caràcter ideològic) prové de la seva gran capacitat per sintetitzar una sèrie de llocs comuns del pensament finisecular i fer-ho amb un llenguatge altisonant, que frega el discurs profètic i li dóna una pàtina d'originalitat. La presència recurrent de la poesia al llarg del text, més enllà de les raons ideològiques, fa pensar que la gènesi del discurs alomarià era la justificació d'una determinada poètica, però el recurs a les grans teories cosmològiques i als referents mítics o històrics li dóna una caràcter fundacional, totalitzador, que, a més, desemboca (probablement amb l'impuls de les circumstàncies polítiques que apareixen durant el període de redacció del text, la ja esmentada escissió de la Lliga) en un programa d'actuació pública.

El punt de partida d'Alomar, en la primera part del discurs, és la presentació d'una visió dualista de l'univers en la seva concreció històrica: entén que les societats es configuren a partir de dues forces, la que mira el passat i constitueix tot el complex entramat de l'entorn social que troba l'individu en néixer (tradicions, costums, mites, família, llengua, etc.) i que es concreta en la pàtria i la religió; i la que

mira el futur i que neix de la mateixa natura, la qual, en el seu esdevenir continuat, impulsa l'home cap a la rebel·lió, una rebel·lió que ha de trobar continuïtat en la consciència i en la voluntat individuals i, lògicament, en l'acció transformadora, és a dir, en la imposició del domini de l'univers per part de l'home, en la capacitat per modelar-lo a la seva imatge i semblança, per recrear-lo de nou: d'aquí ve que la poesia, «l'única creació permesa a la humanitat», representi, en el seu més elevat grau simbòlic, la plenitud humana, amb totes les seves contradiccions i incerteses, en la seva marginació, però, al capdavant, en la identificació d'un gran camí cap al futur: «I és que la Poesia és la gran mediadora amb l'infinit de demà». En aquesta funció, creu que s'han produït dues categories: la dels transgressors, els rebels, que han optat per la transformació de la societat, per una banda; i els que s'han refugiat en el somni, en la torre d'ivori, al marge de la realitat conflictiva, per l'altra. Els dos tenen un mateix origen, el Romanticisme, que neix justament de l'impuls de diversificació que havia representat la reforma protestant i que va acabar obrint els ideals de perfeccionament futur en la imatge (val a dir que més aviat literària) del superhome nietzscheà:

I veieu, en fi, com l'ideal de perfeccionament indefinit, enclòs en el principi universal d'evolució, produeix aquest gran afany de suma puresa espiritual qui arriba a son grau extrem en l'abstracció misantròpica dels romàntics, i sembla presentar com a coronament de la gran cadena universal dels sers, no l'home, sinó el mateix Déu; no el Déu fet home, com en la idealització cristiana, sinó l'home fet Déu, en una nova forma de l'ideal pagànic; l'home fet Déu i elevant-se a la fi sobre el cabrum miserable de la humanitat, per aquella exquisida i suprema selecció que encarnen els genis, els heroès, els elegits.

Aquests ideals de perfeccionament de la humanitat es concreten de molt diversa manera en l'expressió artística o religiosa: teories de la voluntat, la religió de la bellesa, retorn a la Natura no contaminada, culte de la veritat, retorn a la puresa cristiana, etc. Aquesta diversitat és símptoma, al capdavant, d'un únic afany, «l'afany de consciencitzar novellament el món, i crear-li un concepte més pur del devenir humà, qui és, a la fi, la matèria prístina de l'art, o sia de la religió». La intel·lectualitat, l'art, és per tant, l'estament que representa el progrés, el que ha de dictar, de definir, de dirigir el futur. D'aquí ve que el discurs es concreti en la futura «reconstitució de les aristocràcies, o, millor dit, de les aristarquies», les quals, en la via d'integració que segueix la humanitat, no apareixeran ja parcel·lades entre els conreadors de l'emoció (poetes i artistes), els de la intel·ligència (els savis i filòsofs) i la voluntat (conqueridors, estadistes, herois, etc.), sinó unificades:

I si l'art és la relació misteriosa de les coses amb nosaltres, qui ens fa veure sota l'apariència fenomènica la presència constant de l'infinit, i se nodreix del misteri, i fa entreveure en l'ombra un reflecte de la llum mai vista, badant-hi, poc a poc, les pupil·les enlluernades; si la poesia és la fada invisible qui, per la nostra mà o pel nostre càntic, crea formes inagotables de vida, expressa les veritats inexpressables, escala els cims inabordables i frueix de les visions supremes, l'art i la poesia seran les claus secretes del nou temple, l'escala de les noves seleccions.

Una condició, però, allunya Alomar de la defensa de l'«intel·lectual» orgànic, per dir-ho així, del model que acabarà potenciant Eugeni d'Ors, l'intel·lectual «noucentista» que aviat anirà apareixent al voltant de la Lliga Regionalista. No ha de ser, segons ell, la intel·ligència l'element rector d'aquesta «selecció», sinó el sentiment, la passió, base per a la sinceritat i, segons Carlyle, condició primera de l'heroi. Per això reclama, novament amb ressons nietzscheans, la necessitat de recobrar «el do de riure i el de somriure, el do de la provocació i el d'ironia», perquè, en realitat, «sols la revolta salva».

La segona part del discurs, tot i que manté el to grandiloqüent de la primera, es concreta en l'aplicació d'aquestes teories al que anomena «les nostres aspiracions comunals», és a dir, al catalanisme. En fa una concisa explicació històrica per demostrar que havia nascut d'una necessitat col·lectiva: «El catalanisme nasqué perquè va ésser *actual*. El catalanisme triomfarà a condició que sia *futurista*». Si en un primer moment, en la via de la «diversificació», va ser tradicionalista, en fer les primeres passes cap «al període polític i actiu», es donà, afirma, el primer pas en el sentit de la seva liberalització. Però, si inicialment el problema havia estat la utilització del tradicionalisme (en literatura, del ruralisme) amb objectius antiliberals, ara, en aquesta nova etapa i amb el pes que hi adquireix Barcelona, apareix un altre perill, el d'una burgesia que «ben aviat vegé convertir-se en afany de conservació i defensa material lo que havia d'ésser ideal lliberatiu i modernitzador». Amb aquesta situació, la proposta de «futurisme» pren un clar contingut polític i, en funció de la necessitat de modernitzar el moviment, reclama que es faci efectiva la hipòtesi que afirma que «dintre el catalanisme caben totes les varietats infinides de la fe individual, des de l'autoritarisme més pur fins a l'anarquia». Troba que hi manca un corrent «progressiu, lliberal, plenament constituït» que doni al catalanisme tota la capacitat d'integració social, de regeneració i modernització, perquè, afirma, s'ha d'acceptar que el món camina cap a la unió i que «l'escola federativa és també la qui defensa la vigorització i el foment de l'energia de cada personalitat nacional i fins de cada organisme parcial, des de la ciutat, primera forma de la vida política, fins a la humanitat entera».

Per tal de justificar aquesta funció regeneradora de l'estat, Alomar s'acull (val a dir que força de passada) a les teories racials, amb pretensions científicistes, que

relacionen Catalunya amb els elements germànics que, diu, predominen a Europa per sobre dels llatins, i afirma, a més, que en cada procés d'emancipació nacional cal tenir en compte què hi guanyarà la civilització universal.²¹ Per tant, «cal veure en la protesta de Catalunya contra Espanya, més que una qüestió de raça i nacionalitat, una diversificació psicològica, una diversitat i fins oposició d'idees i sentiments que fa més actual, més europea, més futurista Catalunya que Espanya. És precís, és urgent, en conseqüència, establir d'una manera franca i claríssima el catalanisme lliberal o, millor, el lliberalisme català». Adverteix del perill que pot representar el terme «nacionalisme» si no s'explica bé, si s'utilitza, com a França, per defensar, enfront de l'aristarquia que havien encarnat Émile Zola o Anatole France, el vell món enfront de l'emancipació individual i col·lectiva. Perquè, afirma, tant se val canviar «un *chauvinisme* per un altre *chauvinisme*»: «La pàtria com a idea, com a fi, per si sola, és un ideal d'ahir, una consagració de lo passat, una petrificació de lo actual en nom de la tradició i el patrimoni». Per això, a la recerca d'un concepte progressista de «Pàtria», afirma que el cristianisme, en proposar la idea de fraternitat universal, instaurà l'ideal de «Fràtria», mentre «la nova orientació del món se constituirà, deixeu-m'ho creure, sobre l'ideal que podrem dir de *Fília*, l'ideal dels fills qui vindran, qui dormen encara esperant l'hora d'aparèixer sobre l'orient, en un matí de llum i de vida». Acaba afirmant l'esperança dels pobles del futur, «eternalment nous, eternalment diversos».

L'impacte d'*El futurisme*

Les reaccions que va provocar aquest text d'Alomar van ser molt diverses. *La Veu de Catalunya*, que havia «completat» com havia pogut amb la ressenya i amb la publicació d'alguns fragments de la conferència, amb tota la cura per no lesionar els seus interessos polítics,²² va publicar un parell d'articles de rèplica. Un, de Carles

21. Alomar va enviar la conferència a Miguel de Unamuno, el qual va mostrar-li el seu desacord amb molts dels arguments, com la visió de Catalunya com a nació sotmesa, la defensa dels afrancesats en la Guerra de la Independència, la negativa a considerar que la guerra de Cuba s'havia fet per servir interessos catalans, etc. La carta d'Unamuno és, de moment, perduda, però en coneixem la resposta d'Alomar, justificant les seves afirmacions. Considera, però, que aquesta qüestió de l'individualisme i el germanisme de Catalunya constitueix «la parte más flaca de mi conferencia», perquè, escriu, «esas tales clasificaciones, librescas, universitarias, académicas, son en el fondo vaciedades». Tot i això, justifica el germanisme de Catalunya per raons històriques (el feudalisme), de llengua (per la proximitat al francès) i la política (rebuig de l'autoritat absoluta). Vegeu C. BASTONS I VIVANCO, *Miguel de Unamuno i la Cultura Catalana (1896-1906)*, tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona, 1991, vol. II, p. 1517-1524.

22. La ressenya, redactada probablement per Raimon Casellas, és prou extensa i respectuosa, però evita tota referència a la càrrega política de proposta alternativa a la Lliga que contenia. S'hi recull, també, una referència als mots de Margall en tancament del cicle: «Els mallorquins a l'Ateneu. Conferència d'en Gabriel Alomar», *La Veu de Catalunya*, 19-6-1904. Els extractes van aparèixer el 21, 26 i 29 de juny.

Francisco i Maymó, resposta simple, conservadora, al pretès revolucionarisme alomarià;²³ l'altre, de caràcter més general, de Francesc Sans i Buigas, és una crida a la unitat del catalanisme i, doncs, una acusació contra aquells que en defensen la diversitat.²⁴ Josep Carner, ja integrat en aquells moments a l'òrbita del diari regionalista, va comentar: «Ja sabem que en Gabriel Alomar *daria la nota* radical, i verament és cosa pasmosa veure a nostre bon amic devingut revolucionari –un refinat en mànigues de camisa, un grec amb canana, un melodiós declamador fent udols».²⁵ La reacció més irada, però, va venir de Palma, concretament del canonge Antoni Maria Alcover, que va escriure una carta a Prat de la Riba amb actitud comminatòria, reclamant l'expulsió d'Alomar com a col·laborador del diari:

He vist fa pocs dies dalt *La Veu* un article d'en Gabriel Alomar. Me va sorprendre perquè creia que després de la conferència de l'Ateneu i del disgust que hi havia hagut sobre un article que n'Alomar havia enviat sobre el viatge del Rei, no hi tornaria a escriure dalt *La Veu*. L'objecte de jo escriure-li sobre això és per dir-li que aquí serà de molt mal efecte que n'Alomar segueix col·laborant a *La Veu*. Jo a Mallorca faig propaganda a favor de la causa regionalista i de *La Veu*, i la faig sobretot entre capellans i gent piadosa, que són la base principal per consolidar la cosa regionalista. Si aquests elements veuen n'Alomar dalt *La Veu*, no en voldran saber res. Aquella conferència no podia anar; aquí va ésser un gran escàndol. Altres escriptors hi ha mallorquins que serviren millor la causa de *La Veu*. V. gr. Don Mateu Obrador Bennisser i don Joan Torrendell; i crec que tant l'un com l'altre se prestarien a escriure articles i cròniques d'en tant en tant.

23. C. FRANCISCO I MAYMÓ, «Rebeldia?», *La Veu de Catalunya*, 9-7-1904. Hi afirmava, per exemple: «La rebutgem l'herència del *non serviam*, símbol de rebeldia contra Déu, d'odi a l'home i al més gran misteri de l'amor que han vist els segles». Prat de la Riba s'havia referit a aquest article en una nota a Casellas, cap de redacció del diari: «L'article d'en Francisco és molt fluixet per contestació d'un treball ben escrit i presentat com el de n'Alomar. Però el determinar si convé o no publicar-lo depèn de l'estat d'opinió de la nostra gent, dato que naturalment jo desconec. La meua opinió fóra favorable, no obstant, a publicar-lo, però no ara sinó després d'haver publicat nosaltres els fragments corresponents. V. mateix, parli'n amb en Puig i en Duran, i d'acord amb ells resolgui» (Arxiu Casellas: Correspondència).

24. F. SANS I BUIGAS, «Notas par al Catalanisme. Un concepte den Chamberlain», *La Veu de Catalunya*, 5-8-1904. Segons ell, les divisions entre dretes i esquerres, radicals i moderats, monàrquics i republicans, etc., són arcaïques, reflex de la política decadent espanyola, i per tant s'han de superar. Empara els seus arguments, d'una banda, en Chamberlain i, de l'altra, en la memòria del doctor Robert: «Si algun dia, amb teories funestes, pretenen conduir-nos pels caminals que no han de portar-nos a la nostra redempció, poguem contestar-los-hi amb fermesa que no volem seguir-los, que no volem divisions ni guerres entre germans, perquè lluny, molt lluny i per sobre d'aquestes misèries i d'aquests errors, hi veiem el record del nostre mestre, el record del doctor Robert, el qual, inspirant-se amb el seu principi d'amor, lluny de fomentar divisions de cap mena, treballava amb fe i coratge per a acostar distàncies i per a agermanar a tots aquells que tenien una mateixa finalitat».

25. Citat per J. AULET, que analitza extensament les relacions d'Alomar i Carner aquests anys, a *Josep Carner i el Noucentisme*, Barcelona: Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, p. 199.

Vostè me dispens si m'afic en aquestes coses. És l'amor a *La Veu* i an el catalanisme i el desig de l'aliança de Mallorca amb Catalunya qui ens fa parlar. Un home que ha demostrat tenir les idees que expressa n'Alomar dins aquella conferència, no serveix per anar enlloc, no serveix an el catalanisme més que per anar avall.²⁶

El joc de miralls, diguem-ho així, establert entre Alomar i Ors també va entrar en moviment immediatament després de la conferència. En carta a Amadeu Vives, Ors fa referència a *El futurisme* per expressar una primera discrepància que l'allunya del progressisme ideològic d'Alomar. I de Benjamin Kidd, un sociòleg anglès, del qual acabava d'aparèixer, en traducció castellana, *La civilización occidental*,²⁷ el llibre que probablement està llegint. Escriu Ors:

Benjamí Kidd, que dels que jo conec, és, mort l'Spencer, el més gran filòsof contemporani, diu en una obra seva que ara estic llegint: "Comença una nova era. El centre nuclear de l'Evolució ha canviat. Fins ahir se trobava en els interessos del Present. Avui se troba en els interessos del Futur...". És, en alguna manera, alguna cosa d'allò que diu l'Alomar en el Futurisme... (Jo no estic del tot conforme amb ells. Crec que el núcleus ideal de la nova era no és lo Futur, sinó lo Absolut, que no queda inclòs, com lo futur, en l'estreta condicionalitat del temps)... An aquesta nova era DEBEM dur la vida espiritual de Catalunya.²⁸

L'objecció subverteix de ple el sentit de la conferència d'Alomar que era, com hem vist, associar el Modernisme amb una opció política republicana. Per tant, era la concreció històrica allò que donava sentit a la proposta. I és justament aquest el punt en el qual situa Ors la seva objecció: darrere aquest «Absolut» s'hi pot llegir la idealitat que, anys a venir, reclamarà com a guia de tota acció. Tot i això, Ors té plena consciència del sentit de la proposta politicocultural d'Alomar i se la fa seva en una carta posterior al mateix corresponal:

Ara tinc alguna fe en que l'escissió nascuda darrerament a la Lliga s'acosti en alguna manera a la realitat, concreti aproximadament l'eterna oposició entre

26. Transcrita dins R. OLIVAR BERTRAND, *Prat de la Riba*, Barcelona: Aedos, 1964, p. 315-316.

27. B. KIDD, *La civilización occidental*, trad. Siro García del Mazo, Madrid: Librería General de Victoriano Suárez, 1904. Són nombroses les coincidències entre l'anàlisi històrica i social de Kidd i de molts dels seus posicionaments (a favor del radicalisme i de l'acció política, el rebuig del nacionalisme i la defensa de l'imperialisme, etc.) amb les teories d'Alomar, tot i que enlloc no apareix citat ni de les coincidències se'n pot deduir una influència directa. També les trobem, les semblances, amb Eugeni d'Ors, bé que, diria, els separa el darwinisme social de l'anglès.

28. AULET, «Cartes d'Eugeni d'Ors a Amadeu Vives», p. 96. He regularitzat l'ortografia del text.

Cadaqués i Vic, i puga aixís resultar fecunda per a Catalunya. Però tinc també la convicció de que serà, al contrari, estèril i, com les anteriors perduda per a la pàtria, sense un treball heroic de direcció pels qui poden fer-ho. Això és lo que determinà l'oportunitat de la conferència de l'Alomar.²⁹

Ors s'afegirà al projecte i defensarà «la predicació de la guerra civil a Catalunya», situant-se així clarament al bàndol modernista, el de «Cadaqués», enfront del conservador de «Vic», és a dir de *La tradició catalana*, de Torras i Bages. L'afinitat amb Alomar és sentida, fins i tot potenciada, com quan, a propòsit de la política francesa de construcció de grans ciutats industrials, en un reconeixement explícit de la funció de capdavanter que en la mitificació de la ciutat havia demostrat Alomar,³⁰ diu de passada:

I jo voldria dar a mos compatriotes aquesta alegria. Perquè també nosaltres, catalans, estem fent (oi, Alomar?) una gran obra arbitrària. De la nostra obra arbitrària se'n diu Catalunya. I la tristor i la desesperança d'alguns dels nostres ve de que no s'han adonat d'això.³¹

Sense cap mena de dubte, aquest joc d'afinitats i divergències entre Ors i Alomar és al darrere de les dues grans orientacions culturals que es formaran entre 1904 i 1906 i que dominaran la vida cultural catalana en els darrers anys de la dècada: la reconstrucció del modernisme que representa *El Poble Català* (en la qual participen com a ideòlegs Alomar i Ors) i la construcció, més tardana, del Noucentisme des de *La Veu de Catalunya* (amb el grup de Carner i la incorporació, entrat el 1906, d'Eugeni d'Ors, amb tota la seva capacitat programàtica). *El futurisme* d'Alomar, doncs, havia incidit en el centre mateix de la vida cultural catalana. El grup de *L'Avenç*, reconeixent-ho, va publicar-lo en forma de llibre l'any següent.³²

El Poble Català: modernistes i republicans

Si el 1899 el diari *La Veu de Catalunya* va ser l'òrgan destinat a crear un corrent

29. AULET, «Cartes d'Eugeni d'Ors a Amadeu Vies», p. 104.

30. J. L. MARFANY, «El naixement del mite noucentista de Ciutat», dins *Noucentisme i ciutat*, Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona i Electa, 1994, p. 33-34, considera que Ors «va col·laborar decisivament a completar la mitificació [de la ciutat] que Alomar havia dibuixat en les seves línies mestres».

31. «Reportatge de Xènius. Les ciutats arbitràries», *El Poble Català*, núm. 50, 21-10-1905, p. 1.

32. G. ALOMAR, *El futurisme*, Barcelona: Tipografia L'Avenç, 1905. Va ser reeditat dins G. ALOMAR, *El futurisme i altres assaigs*, ed. A.-L. Ferrer, Barcelona: Edicions 62, 1970.

ideològic, aquell que havia d'acabar, el 1901, amb la formació de la Lliga Regionalista, ara el grup escindit segueix el mateix procés: crea un setmanari, *El Poble Català*, amb el qual intenta d'articular un corrent ideològic i polític que respongui a un sentiment que, per a ells, és majoritari entre el catalanisme popular: «Se tractà», escriu Domènech i Montaner, «de formar una agrupació que salvés el pensament català, apoiant-lo en la menestralia. De fons liberal temperat aquesta, l'agrupació nova devia respondre-li, ésser d'esquerra, i tocava fer-la als republicans separats dels regionalistes conservadors. Els demés catalanistes els ajudariem, amb diners per a les publicacions i amb vots en els comicis».³³ Com que l'objectiu és ideològic, doctrinal, els polítics cerquen la col·laboració dels intel·lectuals progressistes (és a dir, dels modernistes) i, aquests que han vist ja el fracàs de l'intel·lectual aïllat i l'ascensió al si del catalanisme de les posicions conservadores, trobaran en la nova formació, justament perquè encara no ha acabat el procés de definició, un camp obert per incorporar-hi els ideals de modernitat i, al capdavant, per tornar a organitzar el Modernisme com a moviment. És, em sembla, simptomàtic que en la nova publicació hi conflueixin, de manera clarament programàtica, la sèrie d'intel·lectuals que s'han mostrat socialment més inquilts en els primers anys de segle. Hi veuen la possibilitat de portar a terme la transformació de la vida cultural des de la política. I és que, dins aquest nou estadi, la vida cultural s'ha tenyit ja inevitablement de política.

El Poble Català, doncs, és una plataforma organitzada de forma coherent, programada en funció dels objectius que persegueix i amb un model (en part antimodel) al darrere, *La Veu de Catalunya*. Així, en la seva primera etapa, en aparèixer com a setmanari, la revista és dirigida per Joan Ventosa i Calvell, que havia estat secretari de la Lliga Regionalista abans de l'escissió i que, pel que sembla, té una funció ordenadora dins l'equip humà que es forma. El setmanari es mou dins un camp ideològic ampli de conjunció entre catalanisme, republicanisme i, clarament, «modernisme». Modernisme, no ja en l'accepció que s'ha vulgaritzat en el tombant de segle com a «stil nouveau», com a moda o com a forma d'esnobisme, sinó amb el contingut que li ha donat Alomar, tal com el mateix Ventosa recull en la primera pàgina del primer número («el sentit de tota l'evolució del renaixement català ens indica clarament que és precís que acabi de substreure's a la influència predominant del seu tradicionalisme originari, *futuritzant-se*, segons la frase feliç d'Alomar»),³⁴ i que no és altra que la recuperació del sentit originari del mot: moviment de modernització des d'una actitud que identifica modernitat amb progrés ideològic i social, o sigui, amb l'esquerra política.

33. L. DOMÈNECH I MONTANER, «L'apartament d'Ildefons Suñol», *Butlletí de l'Ateneu Barcelonès*, núm. 2, abril-juny 1915, p. 88-97.

34. J. VENTOSA I CALVELL, «La crisi del catalanisme», *El Poble Català*, núm. 1, 12-11-1904, p. 1.

El setmanari, doncs, es proposa crear un moviment ideològic i social renovador que miri, més enllà dels interessos de partit (i, doncs, merament electoralistes i de defensa d'una determinada classe social), cap a una societat d'homes lliures, responsables del seu propi destí personal i col·lectiu. No cal dir que aquesta era la conclusió que es desprenia del «futurisme» alomarià, però, també, de les propostes d'acció social i educativa que informaven personatges com Cebrià de Montoliu o Josep Pous i Pagès. I és que l'equip de redactors es distribueix els diferents àmbits d'acció ideològica, cultural i política amb una clara perspectiva programàtica. Alomar hi ocuparà un lloc important com a ideòleg, articulista de fons i referent inexcusable del programa: ell mateix, en una sèrie d'onze articles, «El lliberalisme català», tradueix en programa polític les teories exposades a la seva conferència. Però, fins a mitjan 1906, comparteix aquesta funció ideològica amb l'altre personatge que, com hem vist, també està fent, des de posicions molt semblants a les seves, un gran esforç de renovació teòrica del catalanisme cultural: Eugeni Ors (encara així, sense la partícula aristocratitzant). Ors ocupa dins el setmanari múltiples espais: articulista de fons, crític d'art (amb el pseudònim Octavi de Romeu) i columnista (amb una secció fixa setmanal que, des d'octubre 1905, porta el títol de «Reportatge de Xènius»). D'altres, a més a més dels polítics escindits de la Lliga Regionalista, ocupen també espais d'importància: Cebrià de Montoliu es fa càrrec (compartint-la de vegades amb altres, com Jaume Carner o Ventosa i Calvell) de la secció «Acció social», destinada a informar i educar en un camp que té gran importància dins el procés polític que es vol endegar (potser més a nivell teòric que a la pràctica) com és l'aproximació als sectors obrers; Josep Pous i Pagès s'ocupa de l'actualitat cultural i de la crítica teatral; Manuel de Montoliu, de la crítica literària i s'envoltarà de joves escriptors que representaran la gran onada dels darrers anys del Modernisme. Alhora, s'esforçaran per atreure els noms més significatius dels antics modernistes, com Jaume Brossa (tota una marca cultural i ideològica) o Jaume Massó i Torrents, i incorporaran personatges pintorescos com Diego Ruiz, messiànic i carduccià, acabat d'arribar d'Itàlia, que oferia la imatge de filòsof radicalment renovador i, alhora, la de l'immigrant radicalment nacionalista. En conjunt, una autèntica «aristarquia» com la proposada per Alomar: rebel, nietzscheana, indomable.

El Poble Català, doncs, és el producte d'un pacte entre catalanistes republicans i modernistes. Els polítics obtenen, amb la incorporació dels modernistes, les garanties d'una solidesa i prestigi intel·lectual i la coherència amb una tradició de lluita cultural renovadora, i confien que atrauran el conjunt de la intel·lectualitat, la imatge de la qual, cal no oblidar-ho, es confon amb la del catalanisme. És això el que, amb menyspreu, comenta Casellas a Prat de la Riba: que «en Domènech [i Montaner] i els acòlits de la penya creuen que nosaltres tindrem genteta del *comercio* i *saltataulells*, però que an ells els seguiran els

intelectuales».³⁵ El to sarcàstic de Casellas no deixava de revelar la cara i la creu de l'acord d'intel·lectuals i polítics: la intel·lectualitat modernista té, al davant, un camp obert, una política molt poc definida i, per tant, una llibertat ideològica que oposaran a l'altre grup, el de *La Veu de Catalunya*, dominat per l'estricta obediència a la disciplina de partit. D'una banda, doncs, s'insistirà en la idea modernista de no posar límit a les idees, justament perquè del xoc, de la inquietud, de l'obertura indiscriminada a la novetat i a la diversitat ideològiques és d'on n'ha de sortir el desvetllament i la renovació de la vida cultural i, al capdavant, de tota la societat. Així, Manuel de Montoliu, prenent peu en les raons que havia exposat Jaume Brossa per justificar la seva participació a *El Poble Català*, afirmava: «Obrim, en bona hora, les fronteres de Catalunya a totes, totes, les corrents literàries modernes perquè hi penetrin i ens amarin l'esperit. Proclamem ben alt, com diu en Brossa, l'antiproteccionisme en el domini del pensament. Que lluitin en la nostra arena tots els ideals». El mateix Eugeni d'Ors s'havia acollit a aquesta idea quan afirmava que les columnes del diari eren «hospitalàries a tota opinió»,³⁶ atès que, segons ell, només els homes que «dubten de l'ideal que professen poden espantar-se per la diversificació, separació i fins hostilitat entre els qui treballen per assolir-lo».³⁷ Tot apunta, doncs, cap a un compromís entre l'actitud messiànica i l'acció social, un compromís no sempre resolt satisfactòriament. És significativa, per exemple, la crida que Josep M. Folch i Torres va fer als redactors de la revista *Brand*, proposant com a model d'home l'individualista heroi nietzscheà que donava nom a la revista i *El Poble Català* com la via per a una nova política que faci efectiu l'ideal d'una societat nova sorgida de l'individualisme solidari.³⁸

Però aquesta actitud messiànica, redemptorista, que encarnarà a la perfecció Gabriel Alomar, va provocar moltes reticències entre els polítics, que van atribuir justament a aquest intel·lectualisme individualista el fracàs del moviment polític. Segons explica Rovira i Virgili, Ildefons Sunyol es queixava «que les idees que preponderen en *El Poble* no són les que hi haurien de preponderar si el diari hagués de respondre, com sembla lògic, al pensament dels qui l'hem fundat». També, amb un ressentiment ben explícit, Domènech i Montaner, obsedit pel Noucentisme de *La Veu de Catalunya* i reticent davant la nova intel·lectualitat, comenta que, amb l'èxit,

35. Lletre de Casellas a Prat de la Riba, citada per B. DE RIQUER, *Lliga Regionalista: La burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)*, Barcelona: Edicions 62, 1977, p. 298. Riquer comenta que Casellas continuava associant els escindits amb la pena de professionals de l'Ateneu incorporats al catalanisme entorn de 1895. És, em sembla, una observació destacable.

36. «Reportatge de Xènius. El conte de Ton i Guida», *El Poble Català*, núm. 39, 5-8-1905, p. 1.

37. O. DE ROMEU, «Gazeta d'art», *El Poble Català*, núm. 5, 10-12-1904, p. 2.

38. J. M. FOLCH I TORRES, «Brand i l'esquerra», *El Poble Català*, 24-12-1907. Reproduït dins J. CASTELLANOS, *El Modernisme. Selecció de textos*, Barcelona: Empúries, 1988, p. 154-158.

se «vegé una cosa curiosa: els diaris d'esquerra, pagats i llegits per la menestralia burgesa, se feren pregoners de les més desatentades teories societàries, filosòfiques, literàries i artístiques... Els redactors pagats reclamaven la llur independència, se feren turiferaris dels homes de la dreta i competien en teoria amb els extremats radicals, volien atraure's (deien) les grans masses socials anarquistes».³⁹ A mesura que la redacció va estabilitzant-se amb la incorporació de Rovira i Virgili i amb la conversió del setmanari en diari el primer de maig de 1906 sota la direcció de Francesc Rodon, aquesta escissió es dilueix, però no desapareix, com testimonia Claudi Ametlla referint-se a la influència de Gabriel Alomar: «Els redactors l'admiràvem molt i ben sovint ens sentíem més interpretats per ell que pels caps del partit».⁴⁰ Aquesta divisió entre polítics i intel·lectuals planarà sobre el grup fins que, el 1909, en la represa del diari després de la suspensió governativa posterior a la Setmana Tràgica, Pere Corominas en prengui la direcció i el posi al servei d'un projecte polític precís que es concretarà l'any següent amb la creació de la Unió Federal Nacionalista Republicana. Serà el tancament de la darrera etapa, del brillant cant del cigne, del Modernisme com a moviment.

Alomar a *El Poble Català* (1904-1906)

Els articles que Alomar va publicant a la revista i, posteriorment, diari *El Poble Català* no aporten, de fet, grans novetats a allò que havia estat la seva conferència. La qualificació que li havia aplicat Montoliu, la de «definidor», és, probablement, més precisa que no pas la de pensador. L'activitat d'Alomar es concreta en l'aplicació de l'esquema ideològic que havia exposat a *El futurisme* als temes culturals, polítics o socials que li ofereix l'actualitat. Els anys 1905 i 1906 li proporcionaran, a més a més, una gran quantitat de peces per desgranar les seves posicions perquè l'obliguen a passar des d'uns primers moments de presa de posició en relació amb el catalanisme de la Lliga Regionalista, cap a una segona fase, la de Solidaritat Catalana i, per tant, d'afirmació catalanista diguem-ne unitària. La presència de la censura governativa i l'aplicació de la Llei de Jurisdiccions, que portava als tribunals militars molts delictes (diguem-ho així) d'opinió, a més de convertir-se en tema recurrent en molts dels seus articles, van condicionar fortament la llibertat d'expressió i, per tant, l'activitat d'Alomar com a articulista.

El punt d'arrencada és la sèrie de set articles sobre «El lliberalisme català», amb els quals Alomar vol posar els fonaments teòrics al programa de formació del gran

39. DOMÈNECH I MONTANER, «L'apartament d'Ildefons Suñol».

40. C. AMETLLA, *Memòries polítiques 1890-1917*, Barcelona: Pòrtic, 1963, p. 198-199.

corrent politicoideològic que pretenia crear la revista, un corrent, com hem vist, destinat a portar a terme la gran empresa que la Lliga (a la qual retreu el conservadorisme i el fet d'haver-se convertit en «partit concret i uniforme») no havia estat capaç de fer: «catalanitzar el republicanisme, tan vigorós a Barcelona; donar vida catalana a aqueixes multituds acèfales que avui manegen els forasters». De fet, amb una terminologia més o menys renovada, torna a plantejar els objectius bàsics del Modernisme, la regeneració de la societat catalana, amb una diferència en relació amb els plantejaments que havia fet *L'Avenç*: que l'instrument, ara, és el catalanisme («hem de crear un nou Catalanisme que aspiri més aviat a influir sobre Catalunya que a deixar-se influir per ella»), un catalanisme que, al seu torn, ha de pertànyer a les «aristarquies», la nova intel·lectualitat que cal formar, «una nova aristocràcia espiritual capaç de promoure i suscitar les futures encarnacions de la Política i d'anunciar la fórmula moderníssima de l'escola lliberal». Aquestes minories dirigents han de sorgir de la Ciutat i han de fer de la Ciutat el centre d'influència: «Totes les grans cultures històriques han estat irradiacions d'un centre, d'una ciutat-mare, d'una *metròpoli*; tots els períodes de formació caòtica de futures entitats nacionals han estat temptatives de pobles per a dar-se una forma, o sia per a congriar-se en una ciutat». La política, doncs, que «és la ciència de les *ciutats*, o sia de les seleccions», s'ha de concretar en «intervenció» (el mot clau, en boca d'Alomar o d'Eugeni d'Ors, de la nova intel·lectualitat, la que té l'Émile Zola del «J'accuse» com a punt de referència) i, per tant, en «imperialisme», que s'ha d'aplicar en primer lloc, sobre la pròpia ciutat, Barcelona, dominada pel «fabricantisme», l'egoisme conservador de la burgesia; en segon lloc, sobre la Catalunya rural («empendrem la barcelonització de Catalunya, de la vella Catalunya muntanyana i pagesa, desvirtuada per la convivència secular amb l'Espanya espanyola»), part de la política d'eradicació del caciquisme que, com va assenyalar Marfany, era encara ben present a les comarques;⁴¹ i, finalment, sobre el món: «És precis ésser extranacionals, encarnar un ideal de *difusió*, d'expandiment universal de la pròpia substància, del propi ideal, del propi voler». Alomar, doncs, participa de ple dels ideals «imperialistes», que, per a ell, no difereixen gaire de l'internacionalisme o l'universalisme. Al capdavant, l'expandiment del «Jo», la voluntat d'acció, té el seu correlat amb l'expandiment de la col·lectivitat i, doncs, de la intervenció d'una cultura sobre les altres.

Aquestes posicions es concreten, constituït ja el moviment de Solidaritat Catalana, en la sèrie d'articles que porten el títol general «L'obra civil o laica», especialment significatius per entendre l'entramat ideològic i cultural en el qual es mou, des de l'espai de l'individu, que ha de ser de plena llibertat, l'únic espai sobirà, fins a l'organització social —la Ciutat, l'Estat, la Humanitat— que obliga, perquè els drets

41. MARFANY, «El naixement del mite noucentista de Ciutat».

de l'home siguin plenament respectats, a eliminar els poders intermedis que s'hi han interferit i l'han condicionat històricament: el clerical i el militar. Aquells que, en la França moderna s'han unit per defensar-se i han estat derrotats per l'acció de Zola, amb l'afer Dreyfus (com explica a «L'ombra del gran mort»). Els mateixos que ara combaten el catalanisme. Així, Alomar uneix la idea emancipadora del catalanisme amb la gran tradició de lluita concreta de l'esquerra política: la qüestió de les escoles laiques (a «Comparant», un article que conté una referència que sembla profètica a Ferrer i Guàrdia: «aqueixa vergonyosa qüestió Ferrer, on hi ha, tal volta agravada, un *affaire Dreyfus* qui un dia ens avergonyirà a tots»); la lluita per l'abolició de la pena de mort (en un magnífic article, «Variacions sobre la pena de mort»); les referències constants al Procés de Montjuïc, etc. Alhora, tendeix a evitar els llocs comuns del nacionalisme i, amb un cert afany d'originalitat, el mateix amb què defensa l'ocupació francesa com una via d'alliberament, exposa les seves reticències davant el foralisme basc («El fur i la federació») o, en una actitud més impactant encara, rellegeix la derrota del 1714, en els anys en què el nacionalisme català n'havia fet una fita de combat, i afirma amb totes les lletres que la seva ànima «se sent irremeiablement borbònica» perquè la lluita tenia un signe contrari al que té el catalanisme contemporani.

Tot un seguit de notes, d'un notable interès, fan referència a aspectes de la vida cultural i literària. Algunes, inevitablement, com la de Zola que ja hem esmentat, s'insereixen de ple en la vida política; d'altres, es mantenen en un espai més neutre, tot i que al darrere hi planen totes i cadascuna de les idees socials i polítiques de l'autor. Cal destacar, en aquest sentit, la llarga sèrie de dotze articles dedicats a «Don Quijote de la Mancha», relectura de l'obra amb motiu del tercer centenari de la seva publicació, feta des de la perspectiva de la crisi finisecular. Alomar veu el Quixot com l'exponent de l'inici de la decadència espanyola i, com si volgués replicar alhora a Ors i a Unamuno,⁴² s'oposa a la lectura del personatge com a «representació simbòlica del temperament espanyol, refractari a tots els quixotismes, hostil a tota fantasia». La mort d'alguns escriptors li permet d'analitzar-ne l'obra: és el cas de Jules Verne, que valora molt positivament; de Juan Valera, a qui desqualifica sense contemplacions; del dramaturg mallorquí Palou i Coll, exponent del romanticisme local, del qual ens en dóna un retrat crític prou equitatiu; i, sobretot, d'Ibsen, a qui dedica un magnífic article en el qual analitza els motius que l'han convertit en

42. Ors fa moltes referències més o menys despectives al Quixot («un llibre que representa una data negra en els anys de la Vida Heroica», escriu, per exemple, en lloar Jules Verne) i cita un text d'Unamuno per donar suport a l'afirmació que «Espanya és, per més que cantin els llocs comuns, terra d'essencial penúria imaginativa» (vegeu E. D'ORS, *Papers anteriors al Glosari*, ed. J. Castellanos, Barcelona: Quaderns Crema, 1994, p. 121-123 i 132-134). Alomar, pel que explica en carta a Unamuno, sembla que no havia llegit la *Vida de don Quijote y Sancho*, publicada aquell mateix any (BASTONS I VIVANCO, *Miguel de Unamuno i la Cultura Catalana*, p. 1521).

el dramaturg de la modernitat. Finalment, cal destacar la crítica, no per amical menys severa, del tercer volum de *Vària*, de Josep Pin i Soler («Petites notes marginals a un llibre d'un amic») i el comentari intencionat de la celebració del Congrés Internacional de la Llengua Catalana. No hi ha, però, diria, cap intent de presentació de la seva poètica ni d'una forma sistematitzada ni, menys encara, programàtica. Em semblen especialment significatius, en aquest sentit, els tres articles que dedica a «L'estètica arbitrària», que arrenquen dels escrits d'Eugeni d'Ors, destinats més a exposar uns principis generals que no pas una preceptiva.

Alomar i Ors: les divergències

Aquest és, en efecte, un dels punts que anirà diferenciat Alomar d'Eugeni d'Ors. Els dos segueixen allò que en termes orsians serien «les palpitations del temps»: el comentari periodístic de l'actualitat. No ens ha d'estranyar, doncs, que coincideixin en el tractament dels temes i que, lentament, vagin apareixent petites divergències perquè, a l'hora de la veritat, va posant-se de manifest la distància ideològica que els separa. Alomar pertany a la tradició política progressista de manera explícita i, a més de no amagar-se'n, se'n fa seves les actituds més definidores. Inicialment, però, les divergències són molt petites: pràcticament coincideixen en la valoració de Jules Verne; la diferent actitud davant *El Quixot* no passa de ser una simple anècdota; com ho és també el fet que Alomar desqualifiqui frontalment Valera mentre Ors es limita a comentar (tot i algun punt d'ironia) els contactes que havia mantingut amb ell. Són petites coses sense importància. Fins que Ors pren partit polític prop de la Lliga Regionalista, a mitjan 1906, i es veu obligat a marcar clarament les distàncies que el separen d'Alomar. Aleshores, les actituds inicialment paral·leles van deixant de ser-ho, de paral·leles, i un i altre, amb els sectors culturals que representen, van allunyant-se clarament.

El desacord fonamental es torba en la diferent concepció que un i altre van mostrant sobre la responsabilitat de l'intel·lectual i la seva relació amb la política. Ors va començar a relativitzar el signe polític des del qual es podia portar a terme el programa de renovació, un programa que entenia com d'«oposició al present». Així, a «Visquen les oposicions!»⁴³ diferenciava els fronts en lluita en dos: conservadors i arbitraris, els primers aferrats a la voluntat de conservar el present, els segons, interessats a canviar-lo. Per tant, «els enemics radicals dels futuristes són els conservadors, canonitzadors del present, no els qui en el llenguatge usual s'anomenen

43. E. D'ORS, «Reportatge de Xènius. Visquen les oposicions!», *El Poble Català*, núm. 72, 24-3-1906, p. 1.

retrogrades, qui, en definitiva, treballen també per un futur, i poden ajuntar-se amb els progressistes, en la categoria general d'*oposicions*». D'ací, tot i que es veu encara obligat a fer constar que «ningú em guanya en admiració per l'Alomar» i a afirmar el dret a la crítica, n'extreu les seves objeccions:

Dic, doncs, que la doctrina de l'Alomar suscita en mi una fonamental objecció. Crec que son autor, preocupat amb el dramàtic aspecte de la divergència entre el tradicionalisme i el progressisme, ha oblidat com ambdues tendències s'ajunten en una més vasta categoria d'oposició i, plegades, deixen sentir la seva acció en la vida. I és que ell considera el futurisme com un joc d'idees, sentiments i interessos en oposició a lo passat, en lloc de veure'l en oposició a lo present [...].

Els moments revolucionaris junten tots els elements revolucionaris.

Separen els camps.

A una banda els fatalistes, els *conservadors* essencials —diguin-se conservadors o lliberals, lliberals-conservadors, o conservadors-lliberals, o com se diguin...

Enfront, els arbitraris, les “oposicions”.

Visquen “les oposicions!”⁴⁴

L'objecció és, de fet, supèrflua, si tenim en compte que Alomar valorava l'existència, en el passat, de dues tradicions, la de la llum i la de la fosca, i només es justifica, em sembla, si la llegim en relació amb el moviment de Solidaritat Catalana i, doncs, com a reconeixement, per part d'Eugeni d'Ors, que el catalanisme conservador de la Lliga Regionalista pot també ésser una peça essencial del procés revolucionari. Dic «també». Ben aviat, dos mesos més tard, Ors farà el pas cap a *La Veu de Catalunya* i, per tant, allò que s'apuntava en carta a Amadeu Vives sobre l'afinitat amb el diari de la Lliga i això que ara s'apunta, prendrà cos: abandonar el projecte modernista i republicà per endegar-ne un altre, el noucentista.

De la divergència política es va passar, també, a l'estètica, a partir, justament, de la sèrie de tres articles que Alomar, amb el títol de «L'estètica arbitrària», va dedicar, gairebé un any després de la publicació del llibre, a les teories exposades per Eugeni d'Ors al pròleg a *La muerte de Isidro Nonell*.⁴⁵ Es tracta, aparentment, d'una glossa de les idees orsianes, especialment del concepte de «fantasia» que Ors havia

44. D'ORS, *Papers anteriors al Glosari*, p. 223-225.

45. E. D'ORS, *La muerte de Isidro Nonell, seguida de otras arbitrariedades y de la Oración a Madona Blanca Maria*, trad. E. Díez-Canedo, il·lustr. I. Nonell, J. Mir, S. Rusiñol, I. Zuloaga, R. Marín, L. Bonnín i Octavi de Romeu (el propi autor), Madrid: El Banquete, 1905, p. 9-11 (vegeu D'ORS, *Papers anteriors al Glosari*, p. 324-325).

extret de Carlyle,⁴⁶ i pren com a punt de partida l'afirmació orsiana que tradueix: «abans d'imitar la naturalesa (així, amb minúscula), és preferible imitar Déu». Per a Alomar, la fantasia, convertida en potència creadora, converteix l'home en «autor de si mateix» i, doncs, és la peça essencial en aquell procés ja explicitat en els seus textos: «D'humanitat, tots aspiren a esdevenir individu». Així, per a ell, l'estètica arbitrària és inseparable de tota poesia, és a dir, de tota creació, de manera que el poeta és «l'àrbitre suprem de tota vida nova». Fa, doncs, una interpretació individualista, subjectivista, de l'estètica arbitrària, que el porta a afirmar que la potència de creació de l'home «més aviat que *imitació de Déu* (lo qual seria paradòxic, perquè *imitació* i Déu són coses antitètiques), és obra d'un *déu*». Afirmar, tot seguit, el seu panteisme lucrecià, que concreta en aquests termes:

Jo hi veig [en “Déu”] sols una paraula integradora del gran dualisme de l'home i la Natura, una entitat de raó que els abarca un i l'altre, però que no podria esser-ne la causa. No. Jo veig aqueixa arbitrarietat o creació com una rebeldia de l'home que, per una exaltació de la consciència, esventa el jou de la natura, o sia de Déu, la refà segons *l'harmonia del propi ésser personal*, és a dir, transformant la llei natural de les coses en llei personal del qui les contempla. I això en realitat és una acció satànica, l'acció d'un Deva emancipat, diversificat, singularitzat. Sobre la natura eternament increada, aqueix gest duu no ja la idea falsa d'una precreació, d'una creació impossible enmig del caos, sinó l'acte potent d'una creació, l'única possible, evident i contínua.

Ho resumeix en una fórmula: «l'expandiment del Jo sobre el No-Jo, la vindicació més alta de la persona». Aquesta fórmula, a més de les derivacions laterals que comporta (com la submissió de la ciència a la poesia i l'afirmació del poeta com a «iniciador» que dicta el futur), ve a rectificar l'afirmació orsiana que havia donat peu al comentari d'Alomar: «Aquest arbitrarisme —escriu— no aspira doncs en realitat, a la imitació de Déu, sinó a la substitució de Déu». Es tracta, per tant, d'una definició d'un arbitrarisme situat en l'àmbit de l'individualisme i del subjectivisme més radicals, en un sentit, per tant, antitètic al que defensava Eugeni d'Ors. No podia ser altrament. I és que un i altre s'estan allunyant dia a dia, fins al punt que el deixeble, Eugeni d'Ors, acabarà explicitant-ho el 1908 (un any en el qual Alomar, clarament compromès amb actituds esquerranes, rebrà un seguit d'homenatges dels seus correligionaris) en una glosa que duu el títol d'«Alomar o l'engany del temps», en la qual afirma que «el Glosador, irremeiablement occidental, platònic, no sabia

46. Vegeu, sobre aquest aspecte, J. CASTELLANOS, «Les figuracions de la fantasia. Eugeni d'Ors i la novel·la», *Els Marges*, núm. 50, juny 1994, p. 10-27.

cenyir sa arbitrarietat a la fatalitat *anecdòtica* del temps i [...] només en lo Etern troba la veritat definitiva, que és la definitiva alliberació». ⁴⁷ Poc després, acaba d'explicitar el seu rebuig de l'intel·lectual que s'identifica amb aquella lluita que, per a ell, pertany a la multitud:

—Aquí tens l'Alomar, qui va ser per molts dies un fort “no conformista”, un “protestant”, una vestal del foc de la selecció; aquí el tens reverenciant sense examen tots els sants, totes les advocacions del Calendari radical. Aquí el tens corejant, sense el més petit escrúpol estètic, els goigs plebeus a Sant Näckens, màrtir, i al Beat Alfred Calderón, eremita... ⁴⁸

Per a ell, aquest compromís d'Alomar representa també la seva desqualificació en l'àmbit estètic. Pressent per tant, que tindrà elogis per a Espronceda «i que el millor dia, en ocasió en que un Tolstoi, un Gorki o un Sienkiewicz ocupin la premsa universal, el nostre antic protestatari, en nom de lo futur, sabrà adherir-se a l'actualísim tribut de les majories envers un Tolstoi, un Gorki o un Sienkiewicz...». ⁴⁹ No calia ser profeta: Alomar seguia les «palpitacions del temps» des de l'opció politicoideològica que Ors havia rebutjat i, lògicament, va actuar en conseqüència. Zola, Espronceda, Tolstoi, i tants d'altres van trobar el seu espai, sovint crític, en els seus escrits. Lluny, és clar, dels camins i de les opcions politicoculturals que havia pres Eugeni d'Ors.

Coda final

La conferència de Gabriel Alomar a l'Ateneu Barcelonès va tenir una derivació inesperada: la ressenya que va dedicar-li Marcel Robin al *Mercure de France* el 1908, va suggerir a Marinetti el nom del primer dels grans moviments d'avantguarda que han marcat l'evolució estètica i literària europea del segle XX. Els límits de la relació del futurisme d'Alomar amb el de Marinetti han estat perfectament establerts, entre d'altres, per Giuseppe Sansone i, en realitat, no van més enllà d'aquesta cessió del nom. ⁵⁰ Tota una altra qüestió és la fortíssima influència que el terme «futurisme» i les posicions d'Alomar (inclosa la seva poesia, recollida amb el títol *La columna de foc*, que esdevindrà també emblemàtic) van exercir en determinats

47. E. D'ORS, *Obra catalana completa. Glosari 1906-1910*, Barcelona: Selecta, 1950, p. 652-653.

48. E. D'ORS, «De les reials jornades», *Empori*, núm. 10, abril 1908, p. 117-121.

49. *Ibidem*.

50. G. E. SANSONE, «Gabriel Alomar i el Futurisme italià», dins *Actes del IV Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976, p. 431-457.

sectors de la cultura catalana, sobretot quan, a partir de la Setmana Tràgica (per donar una data emblemàtica per a la intel·lectualitat catalana i per a l'evolució d'un projecte politicocultural com era el d'*El Poble Català*), es va anar dissolent el Modernisme.⁵¹ Van donar nom a revistes (n'hi ha tres que porten el títol de *Futurisme* i una *La Columna de foc*), van proporcionar tota una imatgeria i, ell mateix, des de les columnes de *La Campana de Gràcia* i, per tant, des de plataformes popularitzants, allunyades de les elits noucentistes, contràries a elles, es va convertir en un referent de la revolta moral i estètica. Des de la marginalitat on van situar-se aquests moviments. I és que, per sota del Noucentisme, sobrevisqué tot un corrent cultural que no abandona mai la necessitat de construir una cultura popular democràtica, ni que sigui des d'aquesta sorprenent actitud de defensa de les aristarquies, de la intel·lectualitat selecta i refinada, que proposa Gabriel Alomar. I que, tanmateix, es compromet amb una tradició ideològica, l'esquerrana, ni que com a resultat d'aquest compromís, n'hagués de sofrir, com el mateix Alomar, la marginació.

51. Vegeu, en aquest sentit, J. MOLAS, *La literatura catalana d'avantguarda 1916-1938*, Barcelona: Antoni Bosch, 1983, especialment p. 23-25, i, amb noves dades, J. MOLAS, «Les avantguardes literàries: imitació i originalitat», dins *Avantguardes a Catalunya 1936-1939*, Barcelona: Olimpíada Cultural i Fundació Caixa de Catalunya, 1992, p. 42-59.